

Bárdos Kornél:

ADATOK A KASSAI „VÁROSI TROMBITÁSOK” TÖRTÉNETÉHEZ

A régi szabad királyi városokban Brassótól Bártfáig, Soprontól Pozsonyon, Körmöcbányán át Lőcséig és Eperjesig a 15–18. században a város zenészei a toronyzenészek (Turner) voltak. Nevezték őket még Stadtpfeifer, Kunstpfeifer, Stadttrompeter, tubicines civitatis, városi trombitások néven, sőt a 17. század közepétől az előkelőbb Stadtmusikanten, Stadtmusici, városi zenészek címen is. Azokban a városokban, amelyek csak a 17. század közepe után nyerték el vagy szerezték vissza szabad királyi városi rangjukat, – tudomásunk szerint – csupán Kőszegen és Pesten szervezték meg intézményüket. Győrött, Debrecenben és Pécsen már nem került rá sor.

Első feladatuk a toronyban való őrkdés, az óra és a tűz jelzése volt megfelelő szignálokkal. Zenével jelezték és fogadták az érkező, áthaladó és távozó előkelőségeket. Mindjobban bővülő zenei elfoglaltságaik miatt a 17. század végétől harcoltak azért, hogy mentsék fel őket az őrkdés és a tűz jelzésének fárasztó és felelősségteljes feladatától. A 18. században jó néhány helyen elérték, hogy e célokra külön toronyöröket fogadott fel a város. A toronyzenészek, a városi trombitások ekkor már kizárólag zenével foglalkoztak: toronyzenét játszottak a nap meghatározott óráiban, muzsikáltak a város ünnepein, mint fúvós- és vonószenészek külön szerződések alapján rendszeresen részt vettek az evangélikus és a katolikus templomoknak (a pozsonyi székesegyháznak is), sőt az evangélikus és a jezsuita iskoláknak együtteseiben. Zenéltek temetéseken, esküvőkön, lakodalmakon, családi ünnepeken s egyéb szórakozások alkalmával. E téren kizárólagos jogaikért szívósan harcoltak a magánzenészekkel. Gazdájuk, a város legtöbbször megvédte őket: ha nem tiltotta el, legalább kényszerítette azokat, hogy szereplés esetén bizonyos összeget fizessenek a város zenészeinek. A 18. században színházi zenekarban, hangversenyeken, sőt – mint Sopronban tapasztaljuk – a század végén szervezett polgári alakulatok zenekarában is egyenruhába öltözött toronyzenészek muzsikáltak. Egyedül a katonazenekarokban nem találkoztunk velük.

A mester és 2–6 legénye lakásáról (gyakran a toronyban) és fizetéséről a város gondoskodott. A toronyzenész, a trombitás tanulók viszont mesterüknek fizettek a zenetanításért, és eltartásért. Jövedelmük jócskán megnövekedett a felsorolt mellékesekből, amelyek közé még a 17–18. században divatos évi 4–5 kántálást is számíthatjuk. Legtöbb helyen az iskola tanáraival és diákjaival ők ekkor is együtt muzsikáltak.

A korabeli Magyarország városai közül Kassa trombitásaival foglalkozott sajnos eddig legkevesebbet a zenetörténeti kutatás. Pedig még a Daniel Speernek tulajdonított Simplicissimus is éppen a kassai trombitások szerepét hangsúlyozza az 1660-as években. A városbíró-választás ismert reális leírásában hallunk róluk: „Mihelyt a szószóló kikiáltja az új bíró nevét, a két legfőbb tanácsúr egy erre a célra rendelt székhez

Zenetudományi dolgozatok 1982 Budapest

vezeti s leülteti rája. Erre megszólal a városi trombitások és muzsikások dobja és trombitája. A négy legifjabb tanácsúr háromszor felemeli a székkal és a község ugyanennyiszor rákiáltja: Vívát! Ezután valamennyien processzióval bevonulnak a templomba, eléneklik a Te Deum laudamust és más énekeket zenekísérettel s meghallgatnak egy-egy rövid német-magyar bíróválasztási predikációt. Végezetül a bíró uramnál lakoma van, amelyre valamennyi nemzetség templomi és iskolai személyzete hivatalos. Ezt jó ének és zene [Vocal und Instrumental Musik] kíséri.”¹

Hasonló szerepükről Kemény csupán három levéltári adatot közölt. Fajka (Fajka) György városi trombitás 1660 körül a városi tanácshoz fordul fizetése javítása ügyében. Kérését a magyar és a szlovák evangélikus lelkész is támogatja: „...Nem kételem Uraságtoknál és kegyelmeteknél nyilván vagyon, minémü fáradsággal szaporodott meg legyen az én csekély szolgálatomnak hivatalja, minthogy a nemes városnak közönséges akarattyaóól mind a magyar, mind a német és tót natióának minden áldott vasárnap az én trombitási mesterségemmel, legényeimmel együtt az organum mellett kellelik szolgálnom. Hogy azért abbeli kötelességem tovább is Uraságtok és Kegyelmetek contentumával [megelégedésével] végben mehessen, bizván Uraságtok és Kegy. atyáskodó gratiájában, könyörgök alázatosan, méltóztassék szokott atyai kegyelméből az én fizetésemet egynéhány köből buzával avagy gabonával megjobbitani, mivel több kilencz köből gabonámnál sem jár, hivatalomhoz képest peniglen felyes cseledet kellelvén tartanom, esztendő által alkalmas kenyerem kél legényeimre...servus humillimus Georgius Fajka tubicen.”²

A másik adat már az ellenreformáció első éveiből, 1675-ből való, de az evangélikusok korszakára utal, mint az előző levél is. Pálffy Tamás kancellár a király nevében szólítja fel a várost, hogy most is tegyen eleget a szabad királyi városi rangjához tartozó patrónusi kötelezettségének: „Jóllehet – miként Őfelségének pontosan jelentették – a protestánsok a toronyzenészekon kívül hat predikátort, az orgonistát, három énekest, a tanítókat és a harangozókat fizették, jelenleg viszont Önök csupán a plébánost, egy káplánt és az iskolamestert tartják el, aki a zenében sem nagyon járatos...”³

Kemény utolsó híradása is a 17. század végéről szól: „Öt trombitásnak, akik choralis musikát a nagytemplomban (Szent Erzsébet egyház) ma elvégeztek, három forint resolvaltatott.”⁴

E néhány adat bizonyítja a városi trombitások zenéjét a város ünnepein és rendszeres részvételüket a templomi kórus munkájában is. Bár a részletekkel adós marad, a lényegét mégis elmondja. Hogy mindeddig ennyivel be kellett érünk, nem csodálható.

¹[Daniel Speer], Magyar Simplicissimus. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Turóczi-Trostler József. A jegyzeteket Benda Kálmán állította össze. Budapest 1956. 165. l.; [Daniel Speer], Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus. Herausgegeben von Herbert Greiner-Mai und Erika Weber. Berlin (DDR) 1978. S. 156–157.

²Történeti Tár 1897. 770. l.

³Uo. 1891. 694–695. l.: „Quandoquidem uti maiestati nostrae fideliter relatum esset, acatholici sex praedicantes, organistam, tres cantores, ludimagistros praeter turneros etiam campanatores exolvebant, de praesenti vero vos plebanum cum unico capellano, scholae magistrum, qui ne quidem scholam musicae novit...” (Archiv Mesta Košice Irtatok A 9329. sz.)

⁴Történeti Tár 1909. 319. l.

Ellentétben a közelfekvő Eperjes és Bártfa levéltáraival, Kassán a 16–18. századi városi számadáskönyvek, sőt a tanácsi jegyzőkönyvek sok évfolyama is hiányzik, éppen azok a források, amelyek a trombitások korabeli működéséről folyamatosan adnának számot. A megmaradt anyagot a rendelkezésünkre álló rövid idő alatt igyekeztünk részletesen átnézni, s így a városi trombitásokról való képünket és ismeretünket valamivel gazdagítani.

Az említett Pálffy-féle leirat következményeként Fenessy György egri püspök és az egri káptalan 1687-ben tárgyalta a városi tanáccsal a patrónusi ügyben, többek között a Szent Erzsébet templom többszólamú és zenekari kíséretes zenéjéről, valamint az orgonista, a karnagy és a zenészek eltartásáról. Ennek előzményeként tudnunk kell, hogy az egri püspök távozása után a reformáció terjeszkedése miatt 1580-ban az egri káptalan is elhagyta Egert s Kassára menekült. Miután a Szent Erzsébet templom az evangélikusoké lett, 1613-ban a káptalan Jászóra költözött s csak 1650-ben jött vissza Kassára. A szintén hazatért ferencesekkel osztozkodva egyelőre a ferences templom szentélyében végezte az istentiszteleteket. Amikor 1671-ben királyi rendelet alapján a Szent Erzsébet templomot a katolikusok kapták meg, a káptalan 1699-ig, Egerbe való visszatéréséig – kivéve 1682 augusztusától 1686 végéig, amikor a Thököly-megszállás folytán újra az evangélikusoké volt – a plébániával együtt itt működött. Az 1687-es tárgyalás anyaga a püspök, a káptalan és a város részletes javaslatait tartalmazza a zenére vonatkozólag is. Mi most csak a városi trombitásokkal foglalkozó részt idézzük, amely egyúttal a városi tanács válasza is az 1675-ös Pálffy-féle felszólításra: „...És jóllehet a városi trombitás legényeivel és tanulóival összesen hét személlyel fizetésük és terményjáraadéuk alapján a város ünnepein kívül a városbíró határozott rendelkezése szerint trombitákkal, fuvolákkal, hegedűkkel, harsonákkal, dobokkal és egyéb hangszerekkel mindezideig a káptalan ünnepeinek istentiszteletein is részt vett, munkájukért azonban eddig semmi külön jutalomban nem részesültek. Alázatosan kérjük Méltóságodat és Főtisztelendőségedet s a Főtisztelendő Káptalant is, hogy a közös alkalmazottak eltartásához a Főtisztelendő Káptalan is járuljon hozzá.”⁵ A tárgyalás további szakaszát nem ismerjük. Keménynek idézett harmadik adata arra utal, hogy eredményes volt.

Annak igazolására, hogy a trombitások, azaz a toronyzenészek, valóban rendszeresen muzikáltak ezekben az években a Szent Erzsébet templomban, sőt a jezsuitáknál is, az 1672–92-ből fennmaradt naplóban olvashatunk konkrét bejegyzéseket. A jezsuiták akadémiája és gimnáziuma 1660-tól működött Kassán, az új kéttornyú templomuk pedig 1671–81 között készült el. A napló által körülhatárolt húsz évben még csak énekeseik és hegedűseik voltak. A nagyobb ünnepeken – a napló tanúsága szerint – a városi trombitások segítették ki őket, mint pl. 1680. okt. 3-án Borgia Szent

⁵ Archiv Mesta Košice Iratok A 10079. sz., 1687. júl. 12.: „Et siquidem Tubicen Civitatis sum suis Sociis et Famulis septem personis praeter servitia Civitatis, in solennitatibus quoque Venerabilis Capituli tubis, tibiis, fidibus, ductilibus, tympanis ac aliis musicalibus instrumentis servitio Divino praesens esse et inservire hactenus ex mandato dumtaxat Domini Judicis praeter ipsius officium ac conventionem coactus fuerit, nulla pro labore suo mercede consecuta. Ut in eandem V. quoque Capitulum tanquam servi communis proportionaliter concurreret tam Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem demisse rogamus, quam Venerabile Capitulum honorificentissime requisimus...” Uo. A 10055. sz., 1687. júl. 5. Puncta boni ordinis...: a püspök és a káptalan javaslatai.

Ferenc ünnepén: „... a főtemplom zenészei a toronyzenészekkel voltak ma nálunk”.⁶ 1673. jún. 14-én is róluk találunk jelentős sorokat: „A magiszterek avatásának ünnepe a kollégiumban 1/2 9-kor kezdődött és 1/2 11-ig tartott. A nemesi konviktusban a konviktus regense a rektorral együtt az összes professzort megvendégelte. Az asztalnál a toronyzenészek muzsikáltak.”⁷ Előtte két nappal, valamint 1674. febr. 11-én és 24-én az akadémia nyilvános vitáján is az ő közreműködésüket jelzik.⁸ Gyakran egyezkedniök kellett, hogy a Szent Erzsébet székesegyházban és a jezsuitáknál is szerepelhessenek. 1672. dec. 24-én az éjféli misén többszólamú zenés misét adtak elő, de „a trombitások a Credo befejezése után kénytelenek voltak átmenni a káptalan templomába”.⁹ 1678. dec. 8-án a zenés misét „már 8 óra után kezdték, mivel a zenészek siettek a főtemplomba”.¹⁰ Az is előfordult, hogy a székesegyházbeli elfoglaltságuk miatt nélkülöztek őket, mint 1677. júl. 2-án a Mária kongregáció ünnepén, amikor csak néhány vonós hangszer kíséretével énekeltek: „A fúvósok hiányoztak, mert a trombitásoknak a székesegyházban volt elfoglaltságuk.”¹¹ 1677. jún. 13-án és 1680. márc. 17-én viszont azért maradtak fúvósok nélkül, mert a trombitások a ferenceseknél szerepeltek.¹² Szent Cecíliának, a zenészek védőszentjének (nov. 22.) ünnepléséről a 17–18. században rendszeresen szólnak a korabeli naplókban. Szent Mihálynak – mint a fúvósok patrónusának – ünnepéről viszont egyelőre csak Kassán hallunk. 1677. szept. 29-én így írják le a megemlékezést: „Az ünnepi mise alatt a zenészek és a trombitások a saját elhatározásukból trombitákkal és dobokkal muzsikáltak Szent Mihálynak, a fúvósok védőszentjének tiszteletére.” Aznap még szép idő is lehetett, mert a jezsuiták kertjében tartott ebéd tette teljessé az ünneplést, bizonyára jó hangulatban!¹³

Reális képet fest a naplóíró a toronyzenészekről, amikor a jezsuiták 1678. ápr. 9-i feltámadási körmenetéről emlékezik meg, amelyet az egri püspök vezetett: „A főtemplom zenészei és a toronyzenészek nem jelentek meg ezen a körmeneten a német katonazenészek iránt való féltékenységük miatt, akiket meghívtunk erre az alkalomra.”¹⁴ A következő újévkor, a húshagyókeddi és feltámadási körmeneten, valamint húsvét napján valóban Lesle tábornok trombitásai játszottak náluk,¹⁵ de egyébként

⁶Diarium Collegii Cassoviensis...Budapest Egyetemi Könyvtár AB 86. sz. I. k. 217r.: „...adfuerunt Musici summi Templi cum Turneris”.

⁷Uo. 14r.: „Promotio Magistrorum in Collegio incepit media 9^a, usque ad medium undecimae duravit. Tractavit P. Regens convictus omnes Professores etiam Rectorem in convictu. Musicam ad mensam fecere Turneris.”

⁸Uo. 14r.: 26v–27r.

⁹Uo. 2v.: „Musica figuralis cum Tubis. Tubicines post Credo debebant abire ad templum Capitulare.”

¹⁰Uo. 160v.: „...statim post octavam incepit, eo quod Musici properabant ad summum templum”.

¹¹Uo. 109v.: „Tubæ ob defectum Tubicinum defuerunt, eo quod in cathedrali debuerunt esse”.

¹²Uo. 108r.: 201 v.

¹³Uo. 115r.: „Sub quo solemnem Musicam fecerunt Musici et Tubicines proprio inductu cum Tubis et Timpanis in honorem S. Michaelis, Tubicinum Patroni.”

¹⁴Uo. 135r.: „Musici summi templi et Turneris non comparuerunt in processione hac, propter aemulationem Musicorum militum Germanorum, quos invitavimus.”

¹⁵Uo. 163v–173r. — A jezsuita napló adataiért Renner Gábornénak mondunk hálás köszönetet.

továbbra is a városi trombitások gazdagították a Szent Erzsébet, a jezsuita templom és az akadémia zenéjét.

Néhány számadáskönyvi bejegyzés azt bizonyítja, hogy a káptalan távozása után a 18. században a város, mint patrónus, megfelelően gondoskodott a Szent Erzsébet plébánia templom zenészeinek és a velük együtt muzsikáló városi trombitásoknak a fizetéséről. Az utóbbiak általában évi 190–210 forintot kaptak, de az 1733-as jelentés szerint a templomi szolgálattal velejáró mellékes jövedelmük (rendkívüli ünnepek, temetés, esküvő, kántálás) évi 120 forint körül mozgott. Ugyanezt erősíti meg Esterházy Károly gr. egri püspök 1771-es vizitációjának a szövege is, amely a városi trombitás és három társa fizetéséről és a Szent Erzsébet templombéli mellékes jövedelméről a régi hagyománynak megfelelően számol be.¹⁶

A kassai evangélikus egyháznak 18. századi számadáskönyvei és jegyzőkönyvei hiányoznak, így nem tudjuk megállapítani, vajon a városi trombitások, legalábbis a németeknek a temetőben levő imaházában, a 18. században rendszeresen közreműködtek-e. A fennmaradt leltárak ugyanis a század közepén, Abraham Fajko és Michael Barry kántorok idején, értékes hangszeres kottákról – köztük Christoph Stolzenberg műveiről –, vonós- és fúvós hangszerekről, valamint Johann Korabinsky eperjesi orgonaépítő által 1738-ban épített új, 10 változatú orgonáról számolnak be.¹⁷ Mindezek értékes zenekari kíséretes kóruséletre utalnak. A korabeli országos helyzetre gondolva hiszszük, a város nem akadályozta meg, hogy trombitásai – megfelelő fizetség fejében – itt is muzsikáljanak a nagyobb ünnepeken.

Levéltári bejegyzések alapján sikerült néhány városi trombitás személyi adatait is megismernünk. Mint a többi városban, sajnos Kassán is a 17. században általában csak a keresztnévüket jelzik. 1621-ben András, 1622-ben Lőrinc, 1623-ban Lénárt, 1629–32-ig János névvel találkozunk.¹⁸ János trombitás 1629-ben már távozni készül. A tanács febr. 1-én „Maradjon vesztegh” határozatával maradásra bírja és kérésére májusban 3 köből gabonával emeli a fizetését.¹⁹ A Szent Erzsébet templom egyelőre ismeretlen nevű orgonistája már 1631-ben el akar menni Kassáról, de a tanács ekkor még nem enged el. Mivel lakásügyét továbbra sem rendezik, 1632. márc. 11-én határozatuk szövege szerint elengedik: „El mehet, ha nem akar maradni.” Távozásával kapcsolatban okt. 7-én olvassuk a lényeges bejegyzést arról, hogy a városi trombitás helyettesíti az orgonistát: „Lenárt Venczel trombitás suppl. [kéri], hogy adatnák megh neki az Orgonánál valo szolgálatnak fizettesse, mivel az Orgonista nem lévén, mostan egyedül eo [ő] szolgál. Del. [Határozat]: Az orgonistának negyven forint jár esztendőre. Annak felét idest [azaz] fl. 20, mellyet is megh adattyák, de nem éppen [épen, vagyis az egész ösz-

¹⁶ Archiv Mesta Košice 11639. sz. 1701. Városi kiadások.; uo. 12607. sz. 1707. Salar, Ord. Reg. ac Lib. Civitatis Cassoviensis.; uo. 20022. sz. 1733. okt. 28.: Jelentés a plébániai fizetésekről a helytartótanácsnak: „Tubicen cum tribus sociis habens fl. 210 ... Tubicen cum sociis ejusmodi accidentiis habet annue etiam plus minus fl. 120.”; Püspöki levéltár Prot. C. Vis. Distr. Abaujvarien-sis 1771. Can. Vis. Eccl. Cassoviensis. 1771. aug. 4.

¹⁷ Evang. Archiv Košice Fasc. 8. Inventáriumok: 1753. jan. 25., 1760. ápr. 29., 1776. jan. 29.; Joh. Korabinsky szerződése 1738. nov. 2.

¹⁸ Archiv Mesta Košice H III/2 re 6. sz. kötet.

¹⁹ Uo. H III/2 pur 16. kötet 1629. febr. 1. 11. l., máj. 17. 34. l.

szeget], mivel eo nem tudgia az orgonátt megh igazítani borulásából.”²⁰

1634-ben Polenszky János jelentkezik városi trombitásnak. A tanács okt. 5-én dönt felvételéről: „Megh adják neki, de igen jól viselje gondját és jó legényeket szerezzen.”²¹ Működéséről részleteket nem találtunk. 1636-ban peres ügyel kapcsolatban mint kassai polgárról írnak róla.²² 1640 februárjában a tanács „Legyen vesztegh” döntésével még nem engedi el, de márc. 8-án beleegyezik kérésébe azzal a feltétellel, hogy „két io legényeket szerezzen és elmehet”.²³ Később csak azt tudjuk, hogy 1644-ben Eperjesen volt városi trombitás.²⁴

1640. márc. 29-én már az új trombitásról, Kulhanek Andrásról tárgyal a városi tanács. Most előleget, jún. 14-én pedig a lakodalomhoz 60 forint segítséget kap s jún. 28-án, mivel „a Nemes Tanácsot lakodalomba híja, három tallért kell neki küldeni”. 1642-ben fizetését javítják, 1643-ban pedig házépítéshez kér segítséget. A tanács határozata: „...ha jobban és nagyobb vigyázással viseli tisztiben magát, megh adgyak az nyolcvan forintot avagy hogy azon házat senkinek ne kötthesse s el se adhassa, valamég az Nemes Város pénze ki nem telik...” Ugyanebben az évben megszerzi a kassai polgárjogot is és bírósági ügye is akad.²⁵

Isoz szól arról, hogy 1646-ban egy kassai toronyőrlegény érkezett Körmöcbányára és kérte alkalmazását. A legényről itt az a vélemény, hogy „jófajta, jó zenész és kitünően dobol magyar módra”. Hamarosan Kulhanek András kassai városi trombitás is ajánkozik toronyzenésznek az ide küldött segédje útján, aki bejelenti, hogy mestere saját költségén jönne át. Írtak neki azonnal levelet, szept. 21-én ismét. Eredménye nem volt, mert Stirbitz János orgonista a besztercebányai toronyzenészt akarta megszerezni, aki azonban magas fizetést követelt. Csak akkor tudtak vele anyagiakban megegyezni, amikor azzal fenyegették, hogy inkább Kulhaneket hívják Kassáról.²⁶

A következő négy évben Kulhanekről nincs adatunk. Azt sem tudjuk, melyik évben nyerte el a kassai trombitási állást az utóda, Bessler Ádám. 1649. márc. 4-én dönt a tanács a kéréséről: „Mivel az Fizettő Tisztben levő Uraim 8 forintot az fizetésiben [benn] tartottak, azért hogy 3 napra Eperjesen késedez vala, ott megh betegedvén három hétigh mulatta [mulasztotta] el az szolgálattját, reménykedik, hogy az fl. 8 megh adatna az Nemes Tanács, amellet fát is küldenének. — Del. [Határozat]: Szombathon jöjön föl az N. Tanács házára, bizonyos conditioval [feltétellel] megh adgyak neki az fl. 8. Fából is, amikor az töb templombéli szolgálknak küldenek, akkor neki is.

²⁰Uo. 16. k. 1631. márc. 27. 241. l., máj. 22. 265. l., 1632. márc. 11. 43v.; 17.k. 1632. okt. 7. 77. l.

²¹Uo. 18.k. 1634. okt. 5. 53. l.

²²Uo. Iratok „Supplementum” 1638–43., 1636. máj. 26.

²³Uo. H III/2 pur 19.k. 1640. febr. 23. 38. l., márc. 8. 51. l.

²⁴Archiv Mesta Prešov C 2539. sz. Magisztrátusi restaurációk 1640–1728.

²⁵Archiv Mesta Košice H III/2 pur 19.k. 1640. márc. 29. 58. l., jún. 14. 61. l., jún. 28. 70. l., 1642. márc. 20. 143. l., 1643. márc. 3. 245. l., szept. 24. 295. l., okt. 2. 298. l.

²⁶d'Isoz Kálmán, Körmöcbánya zenészei a tizenhetedik században. Budapest 1907. 20. l.; Ernest Zavorsky, Beiträge zur Musikgeschichte der Stadt Kremnitz. In: Musik des Ostens II (1963). S. 122.

De annak utánna ugy visellye az Toronnak [Toronymak] gongyát, hogy fogyatkozás ne légyen.”²⁷

Bessler hamarosan megkapja az eperjesi városi trombitási állást. 1650. márc. 30-án rövid bejegyzés ad hírt arról, hogy a szokásos működési bizonyítvány ügyében „itt Cassán [Kassán] becsülletesen töltöt életéről valo testimonialisert, e mellett fizetése restantiájának megh adásáért” ír a kassai tanácsnak.²⁸ Mivel a tanács még válaszra sem érdemesíti, az új trombitása ügyében dec. 12-i dátummal az eperjesi tanács ír levelet Kassára: „... Hogy az Úr Isten kegyelmeteket fejenkent jó egészségben megh tartsa és mindennemű jó kívánságaiban boldogítsa, szüből kívánnjuk. Kegyelmeteket mint jó akaro szomszéd Attyánkfiait böczülletesen kellett megh találunk az mi Trombitásunknak instantiájára [kérésére], azon kérvén szeretettel, hogy amennyire valo restantiája volna mégh kegyelmeteknél ottan valo szolgálattjéert, megh adatni ne difficultallya [halogassa]; ennek előtte egi trombitátis adot kölcsön az kegyelmetek trombitásának, kit megh nem vehetne raita, azt is compellalja [felszólítja], hogy vissza adgia. Mivel azt mondgia, ő jámborul szolgált és ky is szolgált kegyelmeteknél és idején tisztességessen bucsuzott is el kegyelmetektől és így szabadosan elmehetett, a mint ezután is azon szabadsággal élhet, ha szálását ugian választani akarja; es mivel ez idegen Nemzet is, kegyelmetek a maga jo neveért, böcsületieért adassa megh nekie a fizetésekre valo restantiát és az trombitát is, hogy méltán ne conqueralkodhassék [panaszkodhassék]. My is kegyelmetekhez és a kegyelmekeihez minden illendő dologban szolgálni készek maradván ajánlyuk kegyelmeteket az jó Istennek kegyelmes gondviselésében. Datum Eperjes die 12 December Anno Domini 1650...”²⁹

A kassai tanács válaszát nem ismerjük. Döntését azonban a dec. 21-i tanácsülés határozatában olvashatjuk: „Tavalyi Trombitás fizetésének valami restantiáját praeponderálván [hangsúlyozván], ugy mint három hólnapi salariumot [készpénz fizetését], 28 köből gabonát kérvén s valami trombitáját. Delib. [Határozat]: Nem emlékezik az Nemes Tanács arra, fizetésének valami restantiája maradt volna, hanem dotállya conventiojaval [kielégíti a terményjádékával]. Az trombitát penigh megadattya.”³⁰

Bessler Ádám a levéltári adatok szerint 1679-ig volt Eperjesen városi trombitás.³¹ Azt azonban még későbbi kutatásnak kell tisztáznia, vajon rokona-e Bessler Lőrincnek, aki 1669–1674-ig soproni toronyzenész, majd haláláig, 1696-ig az evangélikus gyülekezet zenésze volt. Moser ugyanis megállapítja róla, hogy egyezik azzal a Bessler Lőrincsel, akinek Daniel Speer, az Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus szerzője az 1685-ben megjelent Recens Fabricatus Labor oder Neu-gebachene Tafel-Schnitz c. művét többek között ajánlja.³²

²⁷ Archiv Mesta Košice H III/2 pur 21.k. 1649. márc. 4. 8v.

²⁸ Uo. 22.k. 1650. márc. 30. 49v.

²⁹ Uo. Missiles 1650., 7937/20. sz. – Ugyanezen levél fogalmazványának, amely az eperjesi városi levéltárban található (B 12. sz.), xerox másolatát Dr. František Matušnak köszönjük meg hálásan. A fogalmazvány dátuma: dec. 10.

³⁰ Archiv Mesta Košice H III/2 pur 22.k.. 1650. dec. 21. 110v.

³¹ Archiv Mesta Prešov C 2539. sz. Magisztrátusi restaurációk 1640–1728.

³² Hans Joachim Moser, Daniel Speer. Acta Musicologica 1937. S. 102.; Mollay Károly, Ungari-

Bessler Ádám után Kassán ismét Kulhanek András lesz a városi trombitás. 1651-ben több alkalommal is foglalkozik a tanács a fizetésének ügyével. Arra hivatkozik ugyanis, hogy az elődjét jobban fizették s családja miatt neki is szüksége van nagyobb jövedelemre. A jogos kérést a tanács teljesíti. 1653-ban a felemelt fizetésének pontos kifizetését kéri. Tekintve „hiv szolgálattját”, a tanács eleget tesz kérésének.³³

Azt tudjuk, hogy 1656-ban még Kassán lakik,³⁴ de az bizonytalan, vajon a kisszebeni tanács 1658. aug. 31-én a kassai tanácshoz írt sorai vele, vagy utódjával, a már ismert Fajkó György trombitással kapcsolatosak-e? A kisszebeni tanács ugyanis elégteltet követel a kassai trombitástól. Amikor Marnitz János kisszebeni kántor a szerződésükből folyó kötelezettségének teljesítésére szólította fel, akkor „az említett kántornak becsületét és hírért sértette tiszteletlen és gyalázkodó soraival”.³⁵

Fajkó Györgyről, akinek fontos beadványát Kemény közlése szerint már idéztük, 1672-ig találtunk adatokat: 1666-ban peres ügy tanújaként szerepel, 1672. márc. 29-én „jámbor szolgálattjára nézve” a tanács segíti, hogy házat vehessen magának. Aug. 22-i nyilatkozatában pedig közvetve arról is tanúskodik, hogy a Szent Erzsébet templomban szokott muzsikálni, miként a török követ látogatása alkalmával is: „Én szinte jelen voltam az Nagy templomban, midőn az török követ nézegette az eő Fölsége Officiereivel [tisztjeivel].”³⁶

1703-ban a kassai és a bártfai tanács váltott levelet a trombitás ügyében. A volt kassai trombitás szívesen visszamenne Kassára, és az elbocsátás ellenére is a kassaiak szívesen visszafogadnák. A kassai tanács levelének fogalmazványát nem találtuk meg, de tartalmára a bártfai magisztrátus 1703. aug. 23-án kelt válaszleveléből következtünk: „...Kegyelmetek levelét becsülettel vettük, mit irt legyen Kegyelmetek itt valo Trombitás iránt, meg értettük. Jóllehet ugyan ezen Nemes Városnak is szolgálattjára vagyon szükséghe, kedve ellen mind az által szolgát nem kíván tartani. Ezen Trombitás kegyelmeteknél lévén, teczet, hogy elbocsássa, kit ezen Város nem lévén semmi conditioja [szerződése], Patrociniumja [védelme] alá vette. A mi illeti azért mostani ügyekezetit kegyelmeteknek nem csak aztat meg jelentettük neki, hanem az neki irt kegyelmetek levelét is meg adtuk, micsoda szándékal [szándékkal] legyen tovább valo életének s a conditiojának mi voltáról, válasz adástábul nem kétlyük [kételkedjük] meg fogia érteni Kegyelmetek.”³⁷ Úgy hisszük, Koromi Pál városi trombitásról tárgyaltak, akit a bártfai számadáskönyv szerint 1701. márc. 22-én szerződtek Bártfán s 1704-

[32. lábjegyzet folytatása]

scher oder Dacianischer Simplicissimus. Filológiai Közöny 1958. 3–4. sz. 670. l.; Bárdos Kornél, Sopron zenéje a 16–18. században. Kézirat kiadás alatt IV/1 fej. 361–362. l.

³³ Archiv Mesta Košice H III/2 pur 22.k. 1651. máj. 24. 180. l., jún. 22. 187. l., júl. 6. 204. l., 1653. jún. 26. 405. l.

³⁴ Uo. H III/2 re 7. k. 132v.

³⁵ Uo. Iratok, Missiles 845/15. sz. 1658. máj. 31.: „...praefati Cantoris honorem et fanam literis inhonestis et infamatoriis pessumdare non est veritus”.

³⁶ Uo. H III/2 pur 26.k. 1666. ápr. 6. 41v., 29.k. 1672. márc. 29. 52v., aug. 22. 93. l. — Itt azt is bejegyezték, hogy kb. 41 éves: „Georgius Fajko tubicen Civitatis annorum circ. 41”.

³⁷ Uo. Iratok A 12130. sz. 1703.

ben még Bártfán volt. Vajon visszament-e Kassára, nem tudjuk eldönteni már azért sem, mert a bártfai számadáskönyvek sajnos 1705–1707-ig hiányzanak.³⁸

A 18. század első feléből még két városi trombitásról tudunk: 1717-ben peres ügygel kapcsolatban Baranyai nevű trombitásról írnak, 1728-ban pedig annak a háznak a javításáról olvasunk, „mellyet bir actualiter Nemes Városnak előbbeni trombitása Jedloszta Márton”.³⁹ A század második felének városi trombitásáról az Esterházy-féle – már említett – 1771-es vizitációban hallunk részletesebben. A Szent Erzsébet templom zenészei, a basszista és Chori Rector, azaz karnagy, Pethe Antal, a tenorista Gosztonyi Ferenc, a diszkantisták és Pelikán József orgonista után Prihoda János trombitás adatait is közlik. Miként az orgonistát, őt is „vir probus” azaz kitűnő, értékes férfi jelzővel dicsérik. Fizetése évi 200 forint készpénz, 6 köből rozs és 4 köből búza, de jövedelméből kell eltartania három zenészt is, akikkel a templom hangszeres zenéjéről kell gondoskodnia. Részesülnek a mellékesekből is (temetés, gyázmise stb.). A város által biztosított és fenntartott lakásban laknak.

Bevezetésünkben említettük, hogy a 17. század második felétől Stadtmusikanten, városi zenészek néven is szólnak a toronyzenészekről ill. városi trombitásokról. A vizitáció szövegéből arra következtetünk, hogy a 18. század második felében már Kassán is elhagyták a régies trombitás elnevezést: Prihodát Magister Musicorum, a zenészek mestere névvel illetik, amely a társadalmi megbecsülését is jobban kifejezi.⁴⁰ A városi jegyzőkönyvben arról is olvasunk, hogy a városi pénztárból 12 aranyat fizettek ki Prihodának és zenészeinek 1771. szept. 6-án azért, mert a vizitációt Kassán és környékén végző Esterházy Károly gr. egri püspök tiszteletére két héten át muzsikáltak.⁴¹ Úgy tűnik, hogy Prihoda hosszabb ideig viselte aztán a város megbecsült Magister Musicorum címét: az 1788-as városi összeírás szerint ekkor a Forrás utcai házában lakott.⁴²

Utaltunk arra is, hogy a toronyzenészek, a trombitások a 17. század végén már harcoltak azért, hogy a toronyban való örökdeztől mentseik fel őket. Daniel Speer Simplicissimusa alapján is úgy látszik, hogy Kassán a toronyban való örökedés a 17. században sem tartozott a trombitások kötelességei közé. A Szent Erzsébet templom leírásánál szól a toronyórségről: „A tornyot éjjel nappal három fegyveres hajdú [drei Trabanten] őrzi. Ha alatta áll az ember, alig hallja a tetején vert dobnak a hangját, amely pedig órányira is, különösen Eperjes felé annyira elhallatszik, mintha mellette áll-

³⁸ Statný Archiv Bardejov. Városi számadáskönyv 1682–1704., Sign. 1816.; 1704. év., Sign. 1824.

³⁹ Archiv Mesta Košice. Iratok A 13965. sz. 1717. júl. 17.; uo. 19954. sz. Templomgondnoki számadás 1728. okt. 6.

⁴⁰ Püspöki levéltár, lásd 16. sz. jegyzetünket.

⁴¹ Archiv Mesta Košice. Tanácsi jegyzőkönyv 1771. szept. 6.: „Joanni Prihoda in condignam fatigiorum et servitiorum Musicalium, quae cum sibi adhaerentibus duarum hebdomadarum spatium, quibus Sua Excellentia Episcopalis in gremio Civitatis hujus et Possessionibus Ejusdem commorabatur, cum distincta sui commendatione praestiterat, remunerationem Duodecim aurei ordinarii, constituentes Rfnos 50 x 48 per Dominos Bonorum Inspectores enumerandi.”

⁴² Uo. Conscriptioes 1788.

nánk.”⁴³ 1609–1617-ig és 1660-ban „Az nemes Város Gyaloginak” fizetési kimutatásában mindegyik évben névszerint felsorolják a „tornyosokat”, évenként öt személyt heti 3 forint fizetéssel.⁴⁴ Nem vitás, hogy e tornyosok nem a trombitások voltak, hiszen a városi hajdúk, drabantok között szerepelnek s 1660-ban Fajkó György városi trombitást sem említik közöttük. Nem szabad viszont megfeledkeznünk az 1649. márc. 4-i tanácsi határozat szövegéről, amelyet Bessler Ádám városi trombitással kapcsolatban idéztünk: „De annak utánna ugy visellye az Toronnak [Toronymnak] gongyát, hogy fogyatkozás ne légyen.” E határozott és világos utasítás szerint mégiscsak volt elfoglaltságuk a templom toronyában. Nem hisszük, hogy csak felügyeltek a toronyra, hanem toronyzenét játszottak fenn a toronyban, mint a többi szabad királyi városban.

Az általunk talált adatok néhány fontosat bizonyítanak a kassai trombitások működéséről: a szabad királyi város saját zenészei voltak, muzsikáltak a városi ünnepeken és a templomokban. Sajnos azonban éppen a szó szerinti toronyzenéről egyelőre nem került elő konkrét leírás. Erre és a város zenéjének sok részletére a szlovákiai kutatóktól várunk teljesebb választ. Reméljük, hogy adataink segítik e munkájukat.

*

A kassai toronyzene rendszeres hagyományáról bizonyítékot a lőcsei városi jegyzőkönyvben találtunk: Jonas Bubenka toronymester kérését az 1706. dec. 3-i gyűlésen olvassák fel. Arra kéri a tanácsot, mentse fel őt és legényeit péntek kivételével a naponta kétszeri toronyzenélés alól s más városok példájára csak heti három napra korlátozza azt. Kérdése az is, vajon idegen lakodalmi vendégeket köteles-e felkeresni a Hajnalnak nevezett korareggeli muzsikával? A tanács megfelelő információk megszerzése után az 1707. febr. 25-i tanácsülésen (30. l.) határoz az ügyben: Napi kétszeri toronyzenéléshez továbbra is ragaszkodik, „mert ez nemcsak e város régi hagyománya, de Kassán is él a szokás, hogy péntek kivételével naponta kétszer muzsikálnak a toronyban”. („... sondern auch zu Caschau bräulich alle Tagen (ausgenommen des Freytags) zweymahl Musikalische Stückl von dem Thurn abzublasi”). Tetszésére bízzák viszont – miként Kassán és Eperjesen is –, hogy az idegen lakodalmi vendégeket a Hajnal nevű korareggeli zenével köszöntsék. („Soll ihme frey stehen, gleich wie zu Eperies vndt Caschau, die frembden Hochzeitgäste mit der Früh-Music, sonst Hainal genannt, zubesuchen”).

⁴³ Lásd az 1. sz. jegyzetünket: 160. l. és a német szövegben: S. 150.

⁴⁴ Archiv Mesta Košice. Liber resolutionis Pensi Militiae Civ. Cassoviensis ab Anno 1609 usque 1617. (40/I.); uo. Az nemes város Gyaloginak fizetése 1660.